

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№4 (2)

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

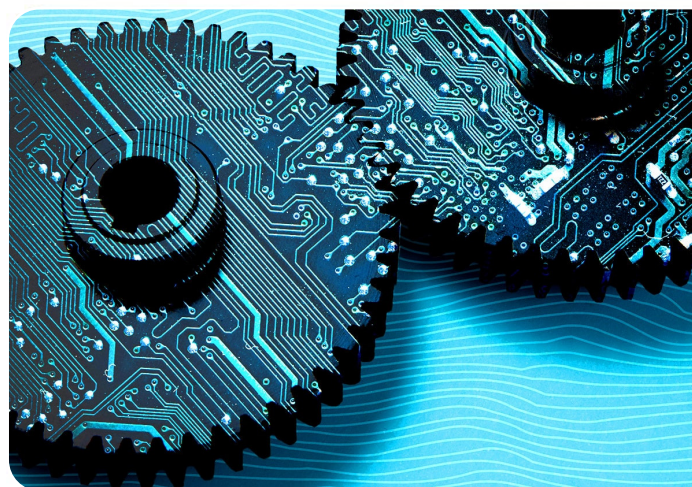
ROAD

INDEX
INTERNATIONAL
COPERNICUS

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

BYUDJET SUBYEKTLARI ISHTIROKINI QISQARTIRISH ASOSIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	16
PhD. Mahmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASSTERLASHTIRISH SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODELİ: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL	25
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz Maxmudovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI	30
Atamurodov Saidmurad Yaxyoyevich, Sindarova Aziza Musurmon qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'İY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	42
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI	50
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI	55
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI	60
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI	65
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	70
Xamidova Zarifa Urol qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	74
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
XIZMATLAR SEKTORI RIVOJLANISHINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMI	77
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	
BIZNES JARAYONLARINI MONITORING QILISH TIZIMINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	84
Dadajonova Madina Ravshan qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	89
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASSTERLASHTIRISH SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODELİ: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL	94
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI	100
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
IMPROVING THE EFFICIENCY OF BANKS' GREEN FINANCING IN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN	105
Maxmudov Rahimjon	
MAHALLIY BUDJETLAR MUSTAQILLIGINI TAKOMILLASHTIRISH VA YANADA OSHIRISH	109
Abduraxmonova Gulmira	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLİYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	114
Teshabayev Dilmurod Boxodir o'g'li	

FARG 'ONA VILOYATINING INNOVATSION RIVOJLANISHI.....	120
Tuychieva Odina Nabiyevena	
INDICATORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE "GREEN" ECONOMY.....	131
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICH LARI.....	140
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI	144
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	149
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI	156
Odinayev Ravzatullo Asatulloevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIVAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	161
Karimov Alibek Valievich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA FRANCHAYZING TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA PLATFORMA MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH	167
Xodjaye Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o'g'li	
"O'ZBEKISTON GTL" MAHSULOTLARNING FIZIK-KIMYOVIY XOSSALARI VA ULARNI KOMPOUDIRLASH ASOSIDA EKOLOGIK TOZA YOQILG'ILAR OLISH ISTIQBOLLARI	173
Ro'ziyev Aliakbar, Hayitov Ruslan, Mavlonov Shohrux	
HUDUDIY MEHNAT BANDLIGINI TA'MINLASHDA AVTOSERVIS KORXONALARINING ROLI	179
Marqayev Xurshid Aliqulovich	
ASOSIY VOSITALAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	183
Zaripova Sayohat Zafarovna	
XIZMATLAR SOHASINI BOSHQARISHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR: AGROTURIZM VA RAQAMLI XIZMATLAR ASOSIDA TAHLIL (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)	188
Oktamjonova Gulira'no Ikromjon qizi	
BUXORO VILOYATI UY XO'JALIKLARI HAYOT SIFATI VA IJTIMOIIY-IQTISODIY AHVOLI: SO'ROVNOMA NATIJALARI TAHLILI	192
Nizomov Asliddin, Musulmonova Shahlo, Izzatullayeva Ma'mura	
DIRECTIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES..	199
Mirzaev Kulmamat Djanzakovich	
QORA METALLURGIYA SANOATI VA ULARNING ISHLATILISHI	203
Sarimsakov Alisher Ubaydullaevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINING IQTISODIY-STATISTIK TAHLILI	209
Yusupov Farhod Adamboyevich	
TASVIRLARDAN YO'L BELGILARINI TANIB OLISH ALGORITMLARI VA DASTURIY VOSITASINI ISHLAB CHIQISH	214
Toyirov Akbar Xasanovich, Yuldoshov Abdurahmon Baxtiyorovich	
OLIY TA'LIMNI MOLIVALASHTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBASI: SINGAPUR MISOLIDA	218
Kurbanov Baxodir Negmatullayevich	

MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN TURIZM BOSHQARUVI: O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI.....	222
Ashurova Shaxnoza Almasovna	
DAVLAT XARIDLARI BO'YICHA BYUDJET MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI ICHKI AUDITNING ANALITIK KO'RSATKICHLARI ASOSIDA BAHOLASH.....	226
Meliboyev Askar Eshmuratovich	
ГЛИНИСТЫЕ СЛАНЦЫ ЦЕНТРАЛЬНОГО И ЮЖНОГО УЗБЕКИСТАНА КАК СЫРЬЕВАЯ СМЕСЬ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ПОРТЛАНДЦЕМЕНТА.....	231
Карабаев А.М., Абдуллаева Д.Ф., Абдуллаев У.Х. Андакулова Н.Н.	
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА НА ПРОМЫШЛЕННОМ ПРЕДПРИЯТИИ	237
Садиков Жахонгир Носирджанович, Даулетмуратова Дилбар Калмуканмед кизи	
РАЗРАБОТКА МЕХАТРОННОГО МОДУЛЯ ДЛЯ ВЫРАВНИВАНИЯ ПОВЕРХНОСТИ МЕТАЛЛА ПОСЛЕ ЗАЛИВКИ.....	243
Мирджураев Сарвар Алишер угли	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING TA'SIRI ..	246
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	

MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING TA'SIRI

Isoqov Zafarjon Zokirjonovich

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti,

Turizm va tarjima kafedrası dotsenti v.v.b., PhD

E-mail: zafarjon.isoqov.84@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada mahalliy budjet daromadlariga yashirin iqtisodiyotning ta'siri ko'rib chiqilgan. Yashirin iqtisodiyotning mohiyati, shakllari va kelib chiqish sabablari tahlil qilingan. O'zbekiston misolida mahalliy budjetlardagi soliq tushumlari baholangan hamda yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirishga qaratilgan institutsional va amaliy chora-tadbirlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: yashirin iqtisodiyot, mahalliy budjet, soliq daromadlari, fiskal siyosat, soliq ma'muriyati, mahalliy budjetni rejalashtirish, mahalliy soliqlar, daromad bazalari, daromad siyosati, davlat budjeti, hududlar moliyasi, mahalliy boshqaruv organlari, budjetlararo munosabatlar, yuridik shaxslar, jismoniy shaxslar, majburiy to'lovlar, soliq stavkalari, soliq tizimi, soliq siyosati, soliqli daromadlar.

Abstract. This article examines the impact of the hidden economy on local budget revenues. The essence, forms, and causes of the hidden economy are analyzed. Using the example of Uzbekistan, tax revenues in local budgets are assessed, and institutional as well as practical measures aimed at reducing the scale of the hidden economy are proposed.

Keywords: hidden economy, local budget, tax revenues, fiscal policy, tax administration, local budget planning, local taxes, revenue bases, revenue policy, state budget, regional finance, local government bodies, inter-budgetary relations, legal entities, individuals, mandatory payments, tax rates, tax system, tax policy.

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние теневой экономики на доходы местных бюджетов. Анализируются сущность, формы и причины теневой экономики. На примере Узбекистана оцениваются налоговые поступления в местные бюджеты, а также предлагаются институциональные и практические меры, направленные на сокращение масштабов теневой экономики.

Ключевые слова: теневая экономика, местный бюджет, налоговые поступления, фискальная политика, налоговое администрирование, планирование местного бюджета, местные налоги, налоговая база, доходная политика, государственный бюджет, региональные финансы, органы местного самоуправления, межбюджетные отношения, юридические лица, физические лица, обязательные платежи, налоговые ставки, налоговая система, налоговая политика.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda yashirin iqtisodiyot global miqyosda jiddiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda yashirin iqtisodiyot yalpi ichki mahsulotning 25–40 foizini tashkil etadi. Bu holat davlat va mahalliy budjetlar uchun sezilarli soliq tushumlari salohiyatining to'liq ro'yobga chiqmasligiga olib keladi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida mahalliy budjetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirish va daromad bazasini kengaytirish muhim ustuvor yo'nalishlar qatoriga kiritilgan. Shu bilan birga, yashirin iqtisodiyot mahalliy hududlardagi soliq salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — yashirin iqtisodiyotning mahalliy budjet daromadlariga ta'sirini tahlil qilish, soliq bazalarini aniqlash va ularni qisqartirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mahalliy budjetlar daromadlarining asosiy manbai sifatida soliq tushumlari muhim o'rin tutadi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ayrim hollarda mahalliy budjetlarda soliqlarning ulushi yetarli darajada emas, bu esa ularning moliyaviy mustaqilligini cheklaydi. Shuning uchun mahalliy budjet daromadlarini shakllantirishda soliqlarning ustuvorligini ta'minlash masalasini chuqur o'rganish va ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda davlat tomonidan mamlakat hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tartibga solishning samarali mexanizmlarini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yashirin iqtisodiyot muammosi xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan.

Yashirin iqtisodiyot — hukumat nazoratidan ataylab yashiriladigan, ammo qonuniy tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish hamda ulardan foydalanish bilan bog'liq barcha bozor faoliyatidir [1].

Yashirin iqtisodiyot tushunchasi soliq to'lashdan qochish va makroiqtisodiy axborot tizimlariga bog'liq bir necha turni o'z ichiga oladi: qayd etilmagan, kuzatilmagan, yerosti, noqonuniy, norasmiy va hisobga olinmagan iqtisodiyotlar [2].

Soliq ma'muriyatining samaradorligi va yashirin iqtisodiyot o'rtasidagi teskari bog'liqlikni isbotlab, pul muomalasi yondashuvida asossiz taxminlar — masalan, bazaviy yilda yashirin iqtisodiyotning nolga tengligi — natijalarning ishonchligini pasaytirishi mumkinligini ko'rsatdi [3].

Yashirin iqtisodiyotga ko'pincha ishonchsizlik, adolatsiz muomala va zaif ijtimoiy shartnoma sababida qo'shilishini ta'kidlaydi. Uning qarashicha, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish uchun faqat nazorat emas, balki fuqarolik ishonchini mustahkamlash zarur [4].

Yashirin iqtisodiyot — iqtisodiyot ishtirokchilari tomonidan oshkora olib borilmaydigan, davlat va jamiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan, soliqlar to'lanmaydigan, rasmiy davlat statistikasida qayd etilmaydigan iqtisodiy faoliyat jarayonlaridir. Yashirin iqtisodiyot bo'lmaydigan tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash, iste'mol jarayonlari bo'lib, uning negizida ayrim kishilar yoki kishilar guruhi manfaatlarini yotadi [5].

Yashirin iqtisodiyotning mavjudligi iqtisodiy o'sish sur'atlariga, budget daromadlariga, ijtimoiy tenglikka va davlat boshqaruvining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari yashirin iqtisodiyot hajmini kamaytirish, fiskal siyosatni kuchaytirish va iqtisodiy shaffoflikni ta'minlash borasidagi strategik qarorlar uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi [6].

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan soliq islohotlari soliq tizimini takomillashtirish, soliqlarni undirish mexanizmlarini soddalashtirish hamda soliq ma'murchiligini zamonaviylashtirish orqali davlat va mahalliy budgetlarning daromadlar bazasini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Mazkur islohotlar natijasida iqtisodiyotda yashirin aylanmalar qisqarib, soliq to'lovchilar bazasi kengaymoqda, budgetga tushumlarning barqarorligi va prognoz qilinuvchanligi oshmoqda. Shu bilan birga, mahalliy budgetlarning moliyaviy mustaqilligi kuchayib, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun zarur moliyaviy resurslar shakllantirilishi va daromadlar bazasini kengaytirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ilmiy va o'quv-uslubiy adabiyotlar tahlili, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, dasturlashtirish hamda raqamlashtirish modellari kabi metodlardan foydalanildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida statistik ma'lumotlarni tahlil qilish usuli qo'llanilib, mahalliy budget daromadlari tarkibi, soliq tushumlari dinamikasi hamda yashirin iqtisodiyotning ularga ta'siri o'rganildi. Bu usul orqali hududlar kesimida mavjud tendensiyalar aniqlanib, daromad manbalarining shakllanish omillari baholandi.

Bundan tashqari, tizimli yondashuv asosida yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va mahalliy budget daromadlarini oshirishga qaratilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar tahlil qilindi. Olingan natijalar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilib, ularni zamonaviy raqamli boshqaruv vositalari orqali joriy etish imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yashirin iqtisodiyot hajmini hududlar kesimida baholashda biz murakkab ko'rsatkich yondashuvidan foydalandik. Bu yondashuv MIMIC modelining asosiy mantiqini hududiy miqyosga moslashtirib, uchta ko'rsatkich guruhini birlashtiradi. Jumladan:

birinchi guruh — sabab o'zgaruvchilari: jami soliq yukining YalMga nisbati (T/Y), tadbirkorlik faoliyatini ro'yxatdan o'tkazish xarajatlari indeksi (R), ish haqi va mehnat daromadlarining hujjatlashtirilish darajasi (L);

ikkinchi guruh — ko'rsatkich o'zgaruvchilari: rasmiy va elektr energiyasi iste'moli o'rtasidagi farq (E), rasmiy YalM va katta miqdorli pul muomalasi o'rtasidagi nisbat (M), ish bilan band aholining rasmiy bandlik statistikasidan og'ishi (U).

Barcha o'zgaruvchilar birgalikda quyidagi umumlashtirilgan soliq bo'shlig'i formulasiga kiritildi:

$$SB_i = SP_i \times \bar{\tau} - FS_i$$

Bu yerda:

SB_i — i-hudud uchun yillik soliq bo'shlig'i (so'm);

SP_i — i-hudud soliq salohiyati (yashirin iqtisodiyot hisobga olingan holda);

$\bar{\tau}$ — hududning o'rtacha soliq stavkasi;

FS_i — i-hududning soliq tushumlari.

Korrelyatsion-regression tahlilda yashirin iqtisodiyot va mahalliy budjetlarning moliyaviy mustaqilligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun quyidagi panel regressiya modeli qo'llanildi:

$$FMI_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot SE_{it} + \beta_2 \cdot GDP_{it} + \beta_3 \cdot POP_{it} + \beta_4 \cdot URBAN_{it} + \varepsilon_{it}$$

Bu yerda:

FMI_{it} — i-hudud uchun t-yildagi moliyaviy mustaqillik indeksi (mahalliy o'z daromadlari / jami mahalliy xarajatlar);

SE_{it} — yashirin iqtisodiyot ulushi (YaIM %);

GDP_{it} — aholi jon boshiga YaIM (nazorat o'zgaruvchi);

POP_{it} — aholi soni;

$URBAN_{it}$ — shaharlashuv darajasi;

ε_{it} — xatolik hadi.

Qo'llangan metodologiya asosida hisoblangan natijalar ko'rsatadiki, O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot hajmi 2020-yildagi 29,4 foizdan 2023-yilda 24,6 foizga tushgan. Bu muayyan ijobiy tendensiya bo'lsa-da, absolyut ko'rsatkichlar ko'lamining kengayganini qayd etish zarur, chunki YaIMning o'zi ham sezilarli darajada o'sgan (1-jadval).

1-jadval

O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot va mahalliy budjet soliq bo'shlig'i dinamikasi[7]

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Yashirin iqt. (YaIM %)	29,4	27,8	28,1	26,3	25,1	24,6
Nominal YaIM (trln so'm)	407,9	511,8	577,8	726,1	1 046,40	1 278,20
Yashirin iqt. hajmi (trln so'm)	119,9	142,3	162,4	190,9	262,6	314,4
Soliq bo'shlig'i (trln so'm)	8,2	9,9	10,1	12,5	14,8	16,9
MB soliq daromadlari (trln so'm)	14,3	17,7	18,2	23,4	29,9	35,6
Yo'qotish ulushi (%)	36,5	35,9	35,7	34,8	33,1	32,2
MB moliyaviy mustaqillik ind. (%)	54,2	55,8	53,6	57,1	59,3	61,7

1-jadval ma'lumotlari bir qancha muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi. Jumladan:

birinchidan, yashirin iqtisodiyot ulushi sust pasayib borayotgan bo'lsa-da, uning absolyut hajmi keskin o'smoqda — 2020-yildagi 119,9 trln so'mdan 2025-yilda 314,4 trln so'mga ko'tarilgan, ya'ni 2,6 barobar oshgan; ikkinchidan, soliq bo'shlig'i ham mutlaq miqdorda doimiy o'smoqda;

uchinchidan, moliyaviy mustaqillik indeksi sekin o'sayotgan bo'lsa-da, hali ham maqsadli 75–80 foiz darajasidan ancha past ekanligini ko'rish mumkin.

Yashirin iqtisodiyot mahalliy budjet daromadlariga to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. To'g'ridan-to'g'ri ta'sir — soliqqa tortiladigan bazaning qisqarishi orqali bevosita soliq tushumlari kamayadi. Bilvosita ta'sir — yashirin iqtisodiyotning kengayishi rasmiy sektorda ham bir qator tizimli muammolarni keltirib chiqaradi: adolatli raqobat muhiti buziladi, rasmiy sektordagi soliq yuki nisbatan ortadi, bu esa o'z navbatida yana ko'proq subyektlarning norasmiy sektorga o'tishiga turtki beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda mahalliy budjetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirish va daromad bazasini kengaytirish borasidagi strategik islohotlar jarayonida yashirin iqtisodiyotning ta'sirini empirik jihatdan

tasdiqladi. Asosiy xulosalar quyidagicha:

yashirin iqtisodiyot va mahalliy budjet moliyaviy mustaqilligi o'rtasida kuchli teskari korrelyatsiya ($r = -0,74$) mavjud bo'lib, yashirin iqtisodiyotning 1 foiz punktga oshishi moliyaviy mustaqillik indeksini 0,61 foiz punktga kamaytiradi. Bu munosabat statistik jihatdan yuqori darajada ahamiyatli ($p < 0,001$);

hududiy tahlil ko'rsatadiki, yashirin iqtisodiyot ko'proq tarqalgan qishloq viloyatlarida moliyaviy mustaqillik 42–48 foiz oralig'ida, shaharlashgan va sanoati rivojlangan hududlarda esa 60–74 foiz oralig'ida joylashgan;

respublikada 2028-yilga qadar yashirin iqtisodiyotni 5 foiz punktga kamaytirish mahalliy budjet soliq daromadlarini 16,5 foizga oshirish va moliyaviy mustaqillik indeksini 70 foizdan yuqoriga ko'tarish imkoniyatini beradi;

yashirin iqtisodiyotni qisqartirish uchun bir tomonlama nazorat choralaridan ko'ra raqamlashtirish, soliq yukini optimallashtirish, mahalliy fiskal salohiyatni rivojlantirish va soliq madaniyatini shakllantirish chora-tadbirlarini kompleks amalga oshirish talab etiladi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalish sifatida mahalliy hukumatlar va soliq organlari hamkorligining yashirin iqtisodiyot dinamikasiga ta'sirini o'rganish, shuningdek, turli soliq imtiyozlari mexanizmlarining samaradorligini eksperimental usullar yordamida baholash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). *Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences*. Journal of Economic Literature, 38(1), 77–114.
2. Feige, E. L. (2016). *Reflections on the Meaning and Measurement of Unobserved Economies*. Journal of Tax Administration, 1(2).
3. Tanzi, V. (1999). *Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy*. Economic Journal, 109(456), 338–347.
4. Williams, C. C., & Schneider, F. (2013). *Measuring the Global Shadow Economy*. Edward Elgar Publishing.
5. Davidova, D. T. (2023). *Yashirin iqtisodiyot va uni O'zbekistonda raqamlashtirish jarayoni*. Andijon: EYIB ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari, 53–56-betlar.
6. Malikov, A., & Zakirova, S. A. (2025). *Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri*. *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot* jurnali, 3(8). DOI: 10.5281/zenodo.16918322.
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va muallif hisob-kitoblari asosida tuzilgan.
8. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi. (2023). *Yillik hisobot*. Toshkent: DSQ nashriyoti.
9. Raximov, T. R. (2021). *Norasmiy iqtisodiyot va fiskal siyosat: O'zbekiston tajribasi*. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 3, 45–59.
10. World Bank. (2022). *Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years?* Policy Research Working Paper, No. 8282.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100